Şaşqınlıqtan arbiy stsenariyge qadar. Ukrayina ve dünya Qırımnıñ işğalden azat etilmesini nasıl kördi. Birinci qısım: 2014-2015 seneleri

Qırımnıñ işğalden azat etilmesi dünya geosiyasetiniñ 9 yıldır al etile bilmegen keskin meseledir. Rusiyeniñ Ukrayina Qırımı üzerindeki 9 yıllıq nezareti vaqtında, muzakereniñ tarafları (esasen Ukrayina ve AB) yarımadanıñ Kıyivniñ nezaretine keri berilmesi içün bir çoq farqlı variant teklif etse de Kremlniñ "qırım meselesi qapandı" bildirmelerinen er şey tar-mar oldı.

Qırımnıñ Rusiye içün ne qadar müim olğanı aqqında artıq çoq yazıldı. Bu, Azaq deñizini nezaret etmek imkândır (Rusiyeniñ tecavuzkâr areketleri ve Ukrayinanıñ Tuzla adasını zapt etmek ıntıluvları neticesinde zapt etkeni kiriş) ve 2014 senesi Qırımnıñ zapt etilmesinden soñ Ukrayinağa qarşı yañı ücüm içün bir platsdarm olması beklengen (2022 senesi fevralniñ 24-nde böyle de oldı) Qara deñizdeki Rusiye Federatsiyası içün müim bir arbiy bazadır.

Qırımnıñ işğalden azat etilmesi ile bağlı Ukrayina ve dünya baqışınıñ inkişafı 2013 senesiniñ soñu ve 2014 senesiniñ başında yüz bergen adiseler kontekstinde yüz berdi: rusiyelilerniñ Qırımnı zapt etmek içün evelki bir qaç ıntıluvına baqmadan RF-nıñ büyük istilâsı ukrayinler içün beklenmegen şey oldı. Rusiye telükesizlik kefili memleketi olaraq "Budapeşt memorandum"nı bozdı ve kendisiniñ yaratqanı "qardaş halqlar" aqqında mifni yoq etti. Qırımnıñ Rusiye tarafından zapt etilmesiniñ ilk aylarında bu yazıqqa lâyıq bir hata ve tezden Kıyiv ve Moskva aytışma masası başına oturacaq ve Qırım meselesi al etilecek kibi köründi. Amma Rusiyeniñ Donetsk ve Lugansk vilâyetlerine ücümi ile bütün bu boş hayallar yoq oldı.

2014 senesi: şaşqınlıq ve añlaşılmamazlıq

2014 senesi fevral ayında Rusiye ordusınıñ istilâsından ve martnıñ 16-nda Qırımda keçirilgen "referendum"dan soñ Ukrayinada ağır bir vaziyet ortağa çıqtı. Prezident alâ daa yoq edi, aynı zamanda halqara meydanlarda Qırım meselesi üzerinde çalışmağa keskin ihtiyac bar edi.

Avropa Birligi ve ABD Qırım yarımadasınıñ zapt etilmesi ile bağlı Rusiyeniñ delillerini qabul etmedi ve Qırımnıñ işğali ve ilhaqını qanunsız tanıdı. O zamanki Almaniya kantsleri **Angela Merkel** ise episi bir Rusiyeniñ areketlerini muqaytlıqnen qıymetlendire edi.

2014 senesi yazda vaziyet biraz fenalaştı. Ukrayinada saylavlar olıp keçti. Bir kereden Ukrayina prezidenti vazifesine tayin etilgen **Petro Poroşenko** iyünniñ 3-nde Varşavağa ziyareti vaqtında Qırım meselesini köteridi ve "Qırım Ukrayinanıñ olacağını" bildirdi. Amma belli bir adımlar aqqında söz bile yoq edi.

Bir qaç künden soñ, iyünniñ 7-nde Poroşenko inauguratsiya nutqunda "Qırım meselesinde iç bir kimsenen uzlaşma olmaz" dep bildirdi.

İyün ayında Qırımnıñ Ukrayina nezareti astına qaytarıluv meselesini Qırımtatar halqınıñ milliy lideri **Mustafa Cemilev** köterdi. Poloniyada "Birdemlik" mukâfatını alğan zaman o ABD prezidenti **Barak Obama** ile laf etip oldı. Cemilev, Obama Qırım meselesini unutmamağa söz bergenini bildirdi.

Avgust ayında Cemilev **Azatlıq Radiosınıñ** ukrayin hızmetine intervyu berir eken "Qırım meselesinde bazarlıq olmamalı" dep qayd etti.

Dekabr ayında 44-nci ABD prezidenti Barak Obama Milliy cemaat radiosına intervyu berir eken Qırımnıñ qanunsız işğaline "Putinniñ büyük strategik hatası" dedi.

Qırım işğaliniñ birinci yılı. Strategiyanıñ peyda olması

2015 senesi Ukrayinadaki vaziyet öyle de qıyın edi. Siyasiy ceetten ise global meselelerniñ baqılması qolaylaştı. Prezidentten ğayrı Ukrayinada artıq parlament saylandı ve ükümet teşkil etildi. Qırımnıñ işğalden azat etilüv meselesine ise işğalden soñ yarımadanı mecburen terk etken qırımlılar eñ faal qoşula edi.

2015 senesi yanvar ayında **Qırımtatar Milily Meclisi** Qırımnıñ işğalden azat etilüv strategiyasınıñ azırlanması planını muzakere etti.

Mart ayında Rusiye prezidenti **Vladimir Putin**, Qırımnı küç-quvet qullanıp zapt etilmesi impulsiv olmağanını, evelden azırlanğan bir stsenariy olğanını ve onıñ "yerli samooborona" tarafından degil, daim hızmette olğan Rusiye arbiyleri tarafından kerşekleştirilgenini itiraf etti.

Bir aydan soñ **Yuriy Smelânskiy** tarafından temsil etilgen "Tış işler maydanı" cemaat fondu "Avromaydan-Qırım" areketiniñ faali **Andriy Şçekun** ile birlikte "Qırım işğaliniñ yılı. Ne yapıldı?" mevzusında brifing keçirdiler. Martnıñ 10-nda keçirilgen tögerek masadan soñ cemaatçılar Ukrayina devlet akimiyetiniñ aprelniñ 15-nece işğal etilgen Qırım meseleleri ile oğraşacaq cemaat şurası ve mahsus organ teşkil etmesi kerekligi hulâsasına keldi.

2015 senesi avgust ayında Halqara tamır halqlar kününe Qırımtatar Milliy Meclisi reisi **Refat Çubarov** BMT "Rusiyeni halqara uquq çerçivesine mecburen qaytara bilecegine" emin olğanını bildirdi.

2015 senesi küzü Herson vilâyetinde Qırımnıñ Ukrayinanıñ nezaretine qaytarılması planlarını azırlaycaq "Qırım cemaat şurasını"nıñ teşkil etilmesi çağıruvıdan başlandı. Faqat böyle bir teşebbüs cevap tapmadı.

Şu ayda "Qırımnıñ grajdan blokadası" başlandı.

Bu vaqıt Donbasta qanlı uruşlar kete edi ve ukrayin ve dünya mediasınıñ esas diqqatı dünya haritasındaki yañı "qızğın noqtağa" yönelgen edi. Rusiye ise o zaman sistemli şekilde Qırımda öz nizamını darqata edi.

Bu alda Qırımnıñ qaytaruv meselesinde ilk çatışmalı vaziyetler peyda olıp başladı, Böylece "Tış işler maydanı" cemaat fondunıñ reisi **Bogdan Yaremenko** 2015 senesi Ukrayina akimiyetini Qırım yarımadasınıñ işğalden azat etüv meselesiniñ al etilmesinde "passivlik ve ğayrı ihtisaslıqta" qabaatladı.

2015 senesi noyabr – işğalden azat etilmesiniñ "tahminiy" tarihınıñ ilk peyda oluvı. Refat Çubarov **Qırım.Aqiqat Radiosınıñ** yaynında yarımadanıñ 2018 senesi azat etilmesine ümüt etkenini bildirdi.

2015 senesi dekabrniñ 14-nde Ukrayina kene de BMT muracaat etti. Öz beyanatında Ukrayina TİN Rusiyeden "Ukrayina devletine qarşı tecavuz aktlarınıñ deral toqtatılmasını, Rusiye ordusınıñ bu memleketniñ toprağından çıqarılmasını, qanunsız areketleriniñ qanuniyleştirilmesine yönetilgen areketleriniñ lâğu etilmesini" talap etmege çağırdı.

Yılnıñ soñunda, dekabrniñ 15-nde, Ukrayina prezidenti Petro Poroşenko Poloniyağa ziyareti vaqtında Qırımnıñ işğalden azat etilüv strategiyasınıñ azırlanması aqqında añlaştı, amma yılnıñ soñunace belli bil teklifler öyle de olmadı.

Devamı bar

Gevko Andrey

25.02.2023